

Vallentuna, RAÄ 521

Arkeologisk förundersökning i avgränsande syfte samt kartering av området kring en skärvtenshög, RAÄ 521, Vallentuna socken och kommun, Uppland

Andreas Nordberg

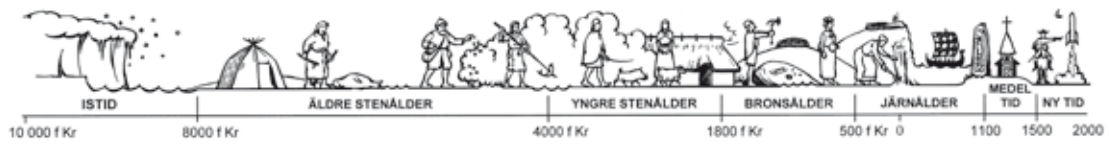
Rapport 2008:1

Vallentuna, RAÄ 521

Arkeologisk förundersökning i avgränsande syfte samt kartering av området kring en skärvtenshög, RAÄ 521, Vallentuna socken och kommun, Uppland

Andreas Nordberg

Rapport 2008:1

Tidsaxel: Mats Vänehem

© Stockholms läns museum
 Produktion: Stockholms läns museum
 Redaktionell bearbetning: Åsa Lundström

Allmänt kartmaterial: Lantmäteriverket. Medgivande 97.0133

Nacka 2008

Innehåll

Sammanfattning	7
Bakgrund	7
Syfte	8
Metod	8
Områdesbeskrivning	8
Resultat	10
Den arkeologiska undersökningen	10
Fynd	11
Karteringen	11
Tabeller	15
Schakt	15
Anläggningar i schakt	16
Karterade objekt	17
Tekniska och administrativa uppgifter	18
Referenser	18

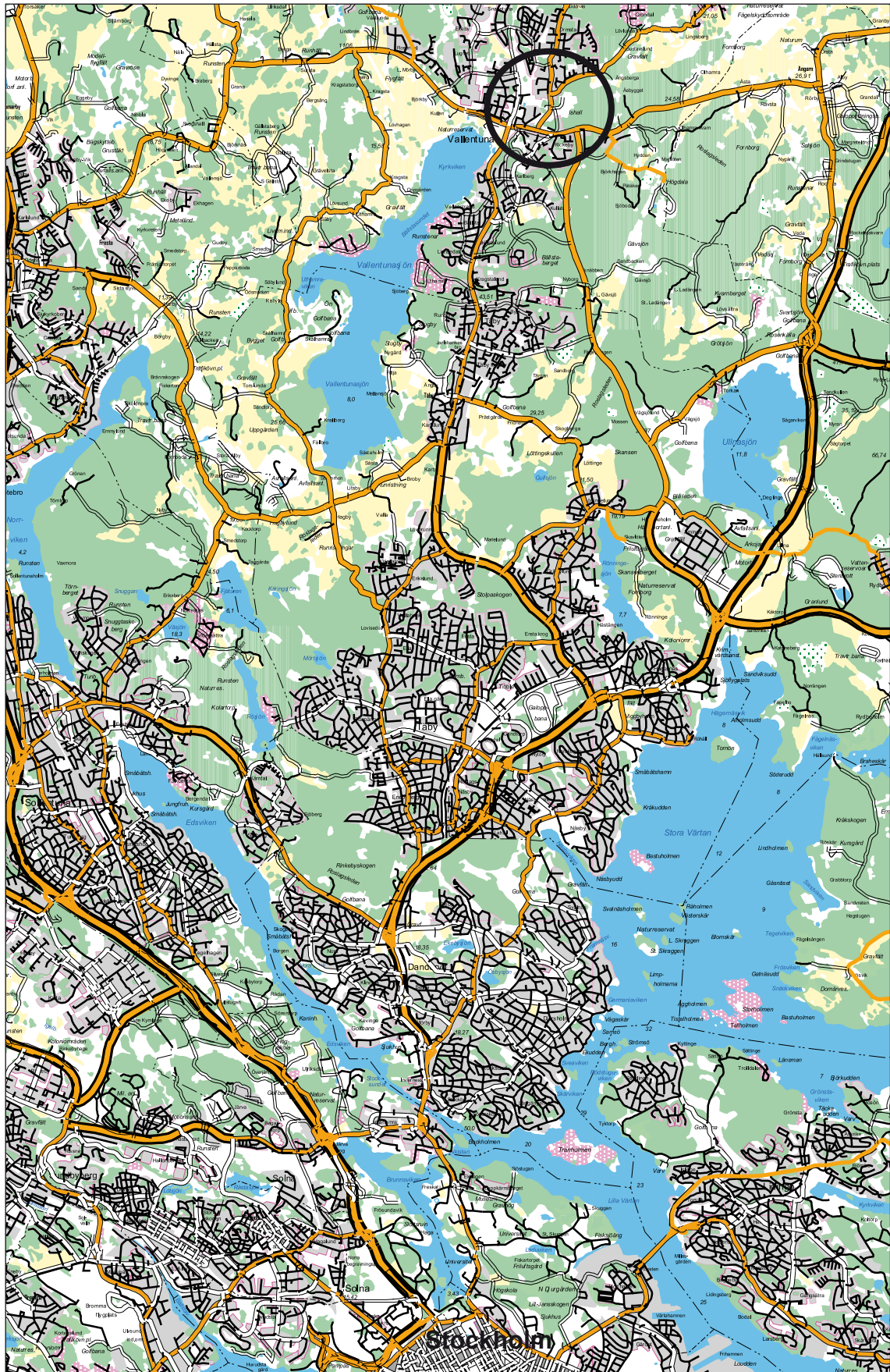

Fig 1. Utdrag ur digitala fastighetskartan med undersökningsområdet markerat. Skala 1:100 000.

Sammanfattning

Inför en av Vallentuna kommun planerad byggnation av bostäder och en park har Stockholms läns museum förundersökt området kring en skärvtenshög (RAÄ 521) i avgränsande syfte, samt därtill karterat samma område på ovan mark synliga forn- och kulturlämningar.

Inom ramen för den arkeologiska avgränsningen påträffades ett antal härdar, mörkfärgningar, en kokgrop och ett stolphål. Spridningen av dessa anläggningar ligger på ett sådant sätt att de tydligt avgränsar området för RAÄ 521.

Under karteringen påträffades en trolig terrass, en rad odlingsrösen samt åkerhak och en odlingsterrass. De senare korresponderar väl med åkermark på en stor-skifteskarta från 1780.

Bakgrund

Vallentuna kommun planerar att anlägga bostäder och en park nordväst om RAÄ 521. Av denna anledning har området tidigare varit föremål för en rad antikvariska utvärderingar. År 1988 gjordes en provundersökning inom ett område ungefär 70 meter väster om RAÄ 521, väster om den nuvarande gångvägen. Man kunde då konstatera att det fanns vissa höjda fosfatvärden på platsen, men däremot inga bopplatsrester eller spår av andra förhistoriska aktiviteter, bortsett från en nedplöjd härd (Sjösvärd 1988).

I en arkeologisk utredning utförd av Stockholms läns museum år 2004 (Björk 2004) berördes bland annat skärvtenshögen RAÄ 521 (i nämnda utredning kallad Objekt 2). Det föreslogs där att skärvtenshögen möjligen kunde höra samman med den i nordost näraliggande bopplatsen RAÄ 522, preliminärt daterad till bronsålder – äldsta järnålder.

Baserad på denna utredning fattade länsstyrelsen beslut om en särskild arkeologisk undersökning av skärvtenshögen, vilken utfördes av UV Mitt år 2005. Under detta arbete kunde man fastställa att skärvtenshögen var betydligt större än man först trodde samt att den därtill låg placerad på en terrass med stensatta kanter, som sträckte sig i nordvästlig riktning från skärvtenshögen mot det intilliggande gravfältet RAÄ 40. I anslutning till skärvtenshögen kunde också flera odlingsrösen och åkerhak konstateras. Detta medförde att länsstyrelsen tog ett nytt beslut om att undersökningen skulle avbrytas och skärvtenshögen återtäckas. Istället fattades beslut om att en kompletterande förundersökning i avgränsande syfte skulle göras söder och öster om skärvtenshögen. I samband med denna, som utfördes av UV Mitt i oktober samma år, påträffades 10 stolphål, en härd, ett par odlingsrösen, en stenrad samt mörkfärgningar sydväst om skärvtenshögen (Sillén 2006:7ff.).

Syfte

Föreliggande förundersökning hade som syfte att avgränsa RAÄ 521 åt nordväst till norr på de områden som inte berördes av förundersökningen år 2006 (1st beslut dnr. 421-07-90598). I uppdraget ingick även att kartera in ovan mark synliga forn- och kulturlämningar i anslutning till RAÄ 521.

Metod

Avgränsningen av fornlämningsområdet utfördes genom att sökschakt grävdes nordväst och norr om den kända utbredningen av fornlämningen RAÄ 521. Schakten maskingrävdes till steril marknivå vid de fall då inga spår efter fornlämningar påträffades. I de fall spår efter forntida aktiviteter återfanns i schakten avgjorde nivåerna på dessa även schaktens djup. Anläggningarna handrensades med skärsliv och dokumenterades i plan med hjälp av totalstation och digitalkamera. De digitala inmätningarna integrerades i Intrasis.

Schakten lades igen efter förundersökningen.

Karteringen av alla synliga lämningar av kulturhistoriskt värde begränsades till det område som efter sökschaktningen kom att avgränsa RAÄ 521. Lämningarna mättes in med totalstation och fotograferades med digitalkamera. Inmätningarna integrerades i Intrasis.

Områdesbeskrivning

Undersökningsområdet är beläget i centrala Vallentuna ungefär en kilometer nordost om den norra delen av Vallentunasjön. Trakten är tämligen väl exploaterad med såväl bostadshus och skolor som industrilokaler och en idrottsplats. Därtill skär även bil- och cykelvägar genom området. Topografiskt ligger RAÄ 521 på den södra änden av en skogbeklädd moränrygg. Naturomgivningen är i övrigt varierad med öppna ytor och mindre skogbestånd. Mot väster öppnar sig sprickdalen där Vallentuna Centrum nu ligger, medan ett större skogsparti breder ut sig mot öster.

RAÄ 521 ligger i ett område som är rikt på fornlämningar och redan i dess absoluta närområde återfinns flera kända fornlämningsområden. Ungefär 50 meter norr om RAÄ 521 ligger gravfältet RAÄ 40 med sex högar och 29 kända stensättningar, vilket av gravformerna att döma troligen kan dateras till järnåldern. Omkring 100 meter nordost om RAÄ 521 ligger RAÄ 522, ett boplatsområde som påträffades i samband med utredningen 2004 och som tycks kunna dateras till bronsålder – äldsta järnålder. Detta boplatsområde föreslogs i nämnda utredning kunna höras samman med skärvtenshögen RAÄ 521. Norr om och i direkt anslutning till RAÄ 522 återfinns ytterligare ett gravfält RAÄ 41 med 18 stensättningar, en hög och ett röse. Här finns även ett par terrasseringsar. Ytterligare flera kända fornlämningar från olika perioder återfinns i närområdet.

Fig 2. Utdrag ur digitala fastighetskartan med de nämnda fornlämningarna utmärkta. Skala 1:10 000.

Fig 3. Området med skärnstensbögen (längst till höger), den möjliga terrassen (i mitten) och den gamla åkerytan (till vänster). I förgrunden syns den så kallade Vallentunaeken. (Bilden är taget från V. Foto: A. Nordberg). Bildnr: LP20070211.

Resultat

Den arkeologiska undersökningen

Genom de grävda sökschakten kunde fornlämning RAÄ 521 avgränsas väl. Inom ett område på ungefär 30x35 meter 25 meter norr om skärvtenshögen påträffades mörkfärgningar, ett stolphål, tre härdar, samt två anläggningar som utgör härdar eller kokgropar. Samtliga anläggningar återfanns inom ett område på moränimpedimentet nordnordväst om skärvtenshögen, vilket vid tiden för undersökningen var bevuxet med lövträd och enbuskar, men som tidigare har utgjort en gammal åker. Denna yta avgränsades av ett åkerhak i söder och öster samt en odlingsterasskant i norr. Mot väster sträckte sig ytan ut mot den moderna gångvägen och den nedgrävda fjärrvärmeledningen.

Fig 4. Anläggning 2. Kokgrop. (Foto: A. Nordberg). Bildnr: LP20070212.

Avgränsningen av fornlämningen RAÄ 521 sammanfaller i väster med den moderna gångvägen och nedgrävda fjärrvärmeledningen. I norr avgränsas fornlämningsområdet av övergången från mellan moränimpedimentet och den nuvarande ängsmarken, som består av ren lera under ett mylligt ytskikt. Mot öster vidtar efter ett 30-tal meter skogsmark den kända utbredningen av RAÄ 40 samt en under föreliggande förundersökning karterad terrass (se nedan). I söder vidtar (söder om den s.k. Vallentunaeken) de områden kring skärvtenshögen som tidigare varit föremål för en arkeologisk förundersökning.

Norr om det avgränsade fornlämningsområdet inom den yta av den nuvarande ängs- och skogsmarken som berörs av den tänkta exploateringen grävdes ytterligare sju sökschakt. Inget av dessa schakt uppvisade några spår efter forntida aktiviteter. Det skogsbeklädda området öster om det dike (Obj. 29) som avgränsar nämnda ängs- och skogsmark har inte berörts av förundersökningen.

Fynd

I samband med schaktningen påträffades ett järnföremål i schakt 7, ungefär 0,3 meter söder om Anl. 10. Föremålet, som var ungefär 6x2,5 centimeter och som sannolikt utgör en del av ett spänne, återdeponerades i anslutning till Anl. 10 i samband med att schaktet lades igen.

Fig 5. Del av ett spänne i järn, påträffat i schakt 7. (Foto: A. Nordberg). Bildnr: LP20070213.

Karteringen

Inom ramen för karteringen av ovan mark synliga forn- och kulturlämningar påträffades en nu trädbevuxen odlingsterrass (Obj. 25) som avgränsades av ett längre åkerhak (Obj. 23, 24) samt flera odlingsrösen. Denna övergivna åker med åkerhak återfinns även på en storskifteskarta från 1780 (Akt LMS A112-46:1), se fig. 7.

Därtill karterades en terrass med en storlek av ungefär 40x8 meter på dess övre plana yta och med en nedre bredd om ungefär 14 meter (Obj. 12, 13). Terrassens begränsning var otydlig mot öster och sammanföll med den naturliga sluttningen. I väster var den dock mycket tydlig, med ett flertal stora stenar i terrasskanterna.

I anslutning till terrassen påträffades också en stensamling som kan vara odlingssten, men som även förde tankarna till en stensträng (Obj. 16). Skulle det senare alternativet vara riktigt tycks densamma överlagras av terrassen, se fig. 6.

Karteringen begränsades åt norr till det område som i princip också utgör utbredningen på fornlämningsområdet RAÄ 521. Mot väster avgränsades den av den moderna gångvägen och mot söder av skärvstenshögen och den ovan nämnda terrassen.

Fig 6. Möjlig stensträngsrest syns i trädets skugga. I bakgrunden syns den möjliga terrassen.. (Från SV. Foto: A. Nordberg) Bildnr: LP20070214.

Fig 7. Storskifteskarta på åker från 1780, Åby, Vallentuna härad.

Fig 8-9. Schakt- och anläggningsplan över området kring skärvastenshögen RAÄ 40, Vallentuna socken

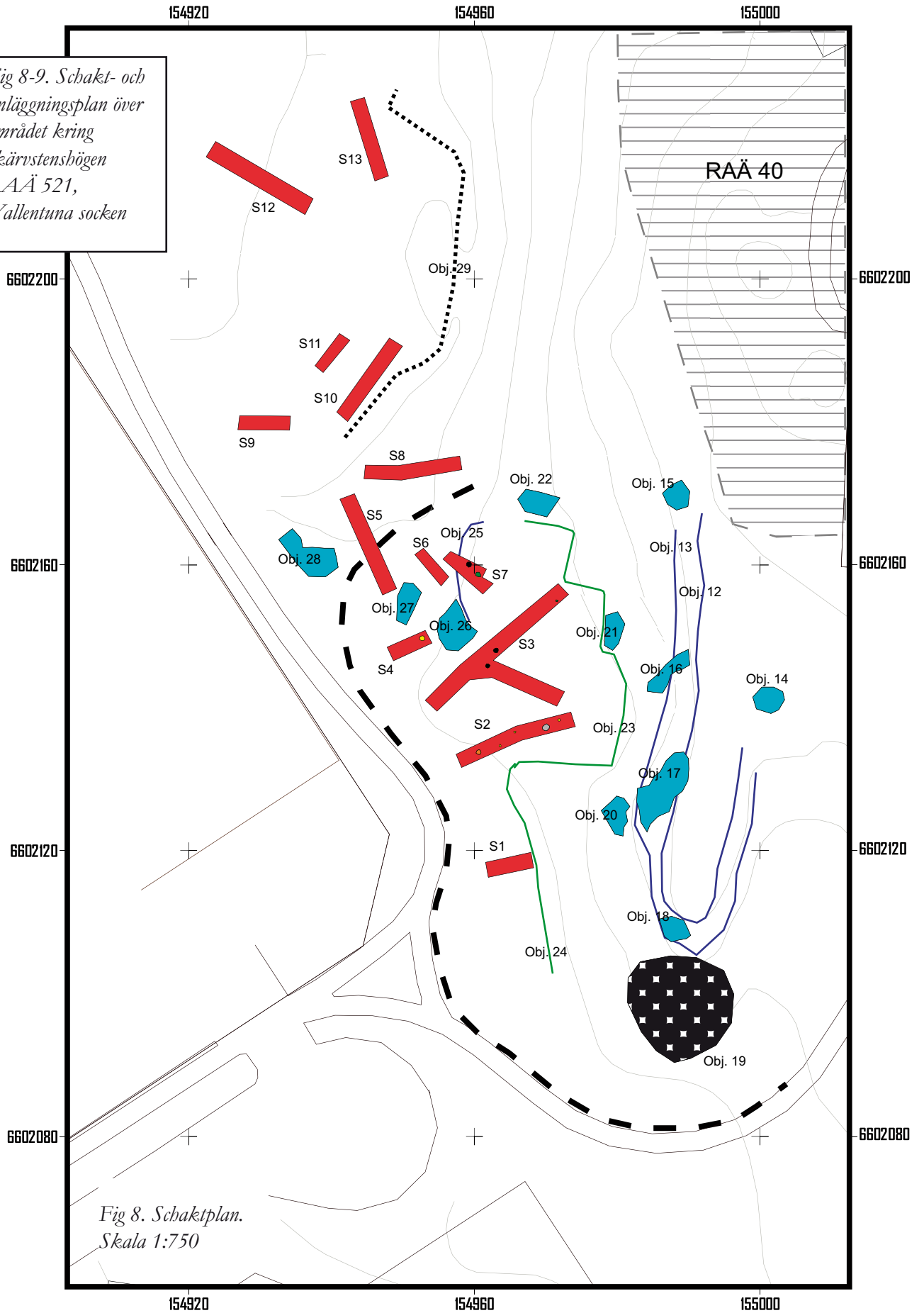
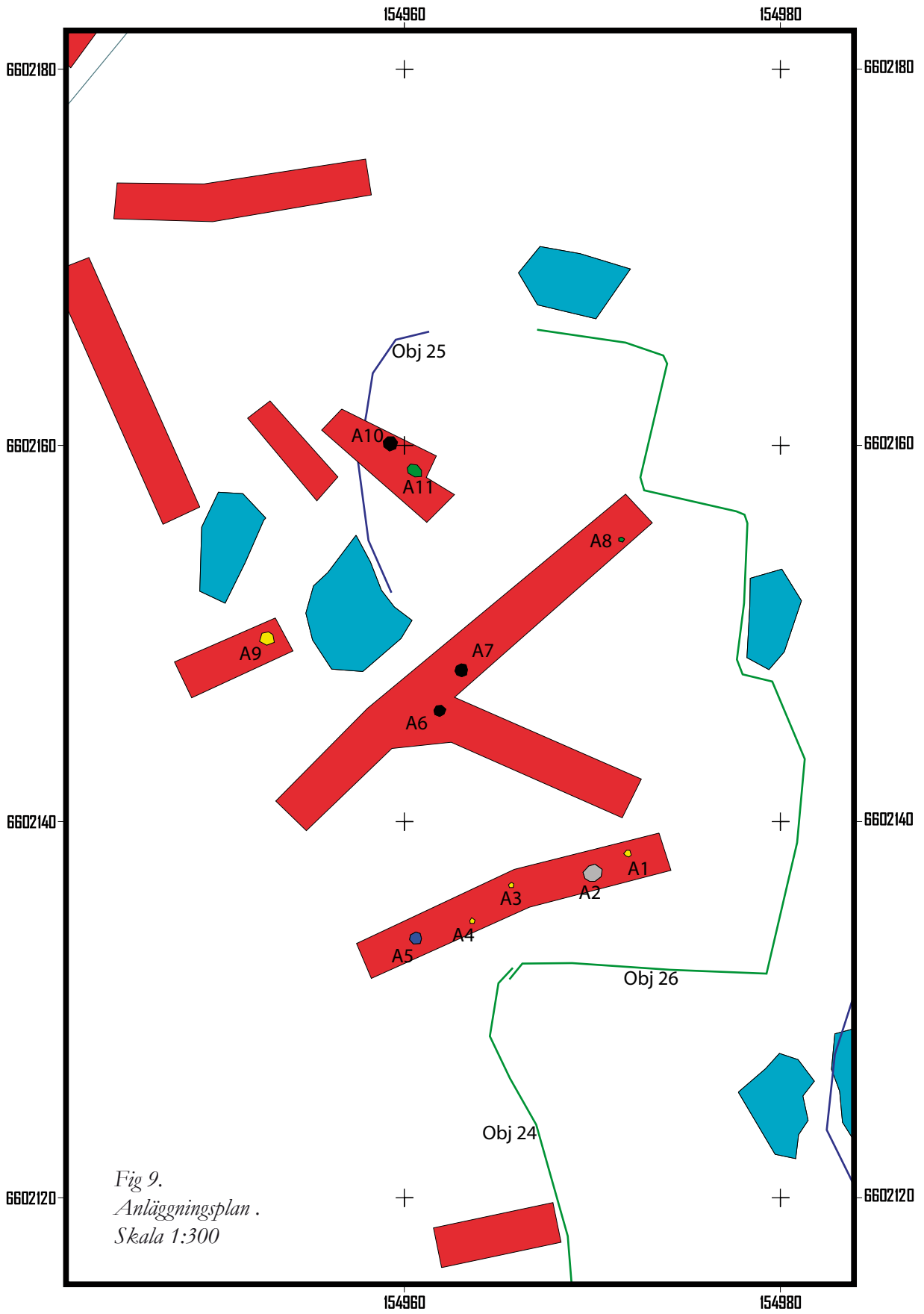

Fig 8. Schaktplan. Skala 1:750

- Schakt
- Odlingröse
- Dike
- Åkerhak
- Terrasskant
- Skärvastenshögen
- Fornlämningsområde, avgränsat

Schakt	Terrasskant	Hård
Odlingsröse	Åkerhak	Kokgrop
		Stolphål
		Ark. lager
		Ark. anl.

Tabeller

Schakt

Schakt	ID	Position (NV hörn)	Beskrivning	Anl.
1	524	X 6602118,37 Y 154961,38 Z 17,458	Storlek: 6,5x2,0 m, djup 0,65 m. Innehållet bestod mylla 0,3 m och därunder stenig sandblandad lera.	
2	520	X 6602133,58 Y 154957,52 Z 17,719	Storlek: 17,2x2,0 m, 0,3 m. Fyllningen bestod av mylla ca 0,15 m och därunder gulbrun morän.	312, 317, 331, 336, 341
3	500	X 660214,16 Y 15495,06 Z 18,137	Storlek: 24,6x2,0+11,5x2,0 m, djup: 0,3-0,6 m. I östra delen mylla till ett djup av ca 0,3-0,4 m. Därunder anläggningsnivå. I västra delen mylla ca 0,3 m och därefter siltig, järnhaltig och stenig morän.	246, 254, 261
4	508	X 6602147,63 Y 154926,75 Z 17,582	Storlek: 6,0x2,0 m, djup: 0,2 m. Under myllan vidtog stenig morän. Anläggningen påträffades ytligt under torven	271
5	512	X 6602169,28 Y 154941,20 Z 16,125	Storlek: 14,7x2,0 m, djup 0,4-0,6 m. I södra halvan bestod schaktets innehåll av mylla (0,2 m djup) och därefter sandig silt, medan den norra halvan bestod av mylla (till ett djup av 0,4 m) och därefter lera. Gränsen mellan moränimpedimentet och leravlagringarna var mycket tydligt genom schaktet.	
6	419	X 6602161,64 Y 154951,57 Z 16,876	Storlek: 5,6x2,0 m, djup 0,25-0,6 m. Bestod av ett lager mylla ca 0,15 m och därunder lera samt urberg.	
7	516	X 6602160,74 Y 154955,58 Z 17,446	Storlek: 7,6x2,0-3,0 m, djup 0,6 m. Fyllningen bestod av ca 0,3 m mylla och därefter myllig sand/silt 0,3 m. Under detta vidtog lerig silt med järnutfällningar. På denna nivå påträffades ett järnföremål som lades tillbaka vid igenfyllandet av schaktet.	289, 296
8	685	X 6602173,98 Y 154944,65 Z 16,172	Storlek: 13,5x2,0 m, djup 0,6 m. Gammal ängsmark. Mylla 0,3 m och därefter blöt lera. Schaktet vattenfylldes underifrån under schaktningen.	
9	395	X 6602180,93 Y 154926,93 Z 15,159	Storlek: djup 0,7 m. Fyllningen bestod av 0,3 m mylla och därunder blålera.	
10	399	X 6602191,87 Y 154947,96 Z 15,475	Storlek: 12,7x2,0 m, djup 0,8 m. Bestod av mylla 0,3 m. och därunder lera. Tvärgående täckdike i tegelrör i V delen.	
11	403	X 6602192,55 Y 154941,07 Z 15,182	Storlek: 5,8x1,8 m, djup 0,7 m. Bestod av mylla 0,3 m och därunder lera.	

12	407	X 6602217,38 Y 154922,46 Z 14,185	Storlek: 16,0x2,0 m, 0,8 m. Bestod av mylla 0,3 m och därunder lerjord. Ett långsgående dike i boten.	
13	415	X 6602224,84 Y 154942,86 Z 15,269	Storlek: 11,5x2,0 m, djup 0,8 m. Bestod av ett mylligt lager 0,3 m och därunder lerjord.	

Anläggningar i schakt

Anl.nr.	ID	Position	Beskrivning	Schakt
1	312	X 6602138,16 Y 154971,77 Z 18,252	Tydlig mörkfärgning ca 0,4 m i d . i den omgivande moränen.	2
2	317	X 6602136,81 Y 154970,13 Z 18,231	Härd/kokgrop (?), ca 1,0x0,8 m stor. Bestod på ytan av ett 30-tal stenar med storleken 0,05-0,2 m i d.	2
3	331	X 6602136,47 Y 154565,62 Z 17,942	Mörkfärgning ca 0,2 m i d med inslag av sot /kol och rödbränd sand.	2
4	336	X 6602134,66 Y 154963,50 Z 17,844	Liten mörkfärgning ca 0,2 m i d. Oklar karaktär. Mörkare än den omgivande gulbruna moränen.	2
5	341	X 6602133,51 Y 154960,42 Z 17,705	Stolphål, ca 0,5x0,4 m. Stenar i ytan med storleken 0,1-0,3 m.	2
6	246	X 6602145,61 Y 154961,88 Z 17,959	Mörkfärgning 0,5 m i d. med inslag av sot/kol amt skärvig sten. Troligen en härd.	3
7	254	X 6602147,72 Y 154963,04 Z 17,95	Härd/kokgrop 0,8 m i d. med skärvig och skörbränd sten, (0,05-0,25 m).	3
8	261	X 6602154,89 Y 154571,60 Z 18,252	Mörkfärgning ca 0,25 m i d. med inslag av sot/kol.	3
9	271	X 6602149,40 Y 154952,68 Z 17,579	Yta med sotig mylla, ca 1,0 m i d. med inslag av skärvig sten och bränd lera. Anl. påträffades ytligt under torven.	4
10	289	X 6602159,83 Y 154959,18 Z 17,36	Härd ca 0,9 m i d. Ytan bestod av skärvig och skörbränd sten. Innehöll även bränd lera. Anl. fortsatte in o schaktväggen. Ca 0,3 m söder om anl. påträffades ett järnföremål som återdeponerades vid härden då schaktet lades igen.	4
11	296	X 6602158,64 Y 154960,60 Z 17,541	Mörkare yta ca 0,6-0,9 m i omgivande grå lerig silt.	4

Karterade objekt

Obj.nr.	ID	Position	Beskrivning
12	423	X 6602124,44 Y 154991,84 Z 21,321	Övre kanten av terrassen. Otydlig begränsning mot O. Utgörs av en plan, stenröjd yta i O-V riktning. Terrassens V del är tydligt uppbyggd av sten och jord. De plana ytorna fortsätter mot NO och SO.
13	446	X 6602124,02 Y 154990,59 Z 19,8-20,321	Ungefärlig avgränsning av den del av den uppbyggda terrassen som inte sammanfaller med den naturliga slutningen.
14	600	X 6602139,41 Y 55002,27 Z 21,437	Stensamling, troligen odlingssten, på terrassen. Stenstorlek ca 0,6-1,0 m.
15	608	X 6602169,75 Y 154988,64 Z 21,011	Odlingssten, storlek ca 0,5-1,0 m i d.
16	587	X 6602144,96 Y 154987,68 Z 19,934	Odlingssten eller rest av stensträng (?) som möjligen kan överlagras av terrassen.
17	546	X 6602130,22 Y 154986,00 Z 20,962	Odlingssten och/eller byggmaterial i terrassen, stenstorlek ca 0,4-0,9 m i d.
18	565	X 6602098,66 Y 154916,68 Z 20,395	Odlingssten och/eller byggmaterial i terrassen, stenstorlek ca 1,0 m i d.
19	576	X 6602097,86 Y 154988,06 Z 19,276	Skärvstenshög.
20	536	X 6602111,56 Y 154920,71 Z 19,764	Odlingsröse, stenstorlek ca 0,5-1,0 m i d.
21	227	X 6602151,65 Y 154978,34 Z 19,33	Odlingsröse, stenstorlek ca 0,4-0,8 m i d.
22	221	X 6602169,64 Y 154968,24 Z 18,414	Odlingsröse, stenstorlek ca 0,4-0,8 m i d.
23	201	X 6602142,86 Y 154981,71 Z 18,917	Åkerhak.
24	528	X 6602124,83 Y 154967,03 Z 17,611	Åkerhak.
25	10001	X 6602162,05 Y 154958,12 Z 18,037	Odlingsterrass.
26	613	X 6602151,15 Y 154957,28 Z 17,775	Odlingsröse. stenstorlek 0,3-1,2 m i d.
27	646	X 660153,67 Y 154951,41 Z 17,745	Odlingsröse, stenstorlek ca 0,5-0,9 m i d. kring ett par block.
28	625	X 6602162,47 Y 154937,15 Z 17,342	Odlingsröse på den lilla holmen vid gångvägen, stenstorlek ca 0,4-0,8 m i d., ett fåtal upp mot 1,2 m i d.
29	676	X 6602201,14 Y 154957,31 Z 15,42	Dike.

Tekniska och administrativa uppgifter

Stockholms läns museums diarienummer:	2007:147
Länsstyrelsens diarienummer:	431-07-90598
Lanskap:	Uppland
Kommun:	Vallentuna
Socken:	Vallentuna
Ekonomiska kartan:	11I0f
Belägenhet:	SO hörn) X6602093, Y154999
Kordinatsystem:	Sweref 99 18 00
Arkeologisk personal:	Andreas Nordberg (projektledare). Åsa Berger
Undersökningsperiod:	13-17 december 2007.
Arkivmaterial:	Förvaras på Stockholms läns museum

Referenser

Litteratur

- Björk, Tove. 2004. *Centrala Vallentuna. Arkeologisk utredning inom vissa områden i centrala Vallentuna, Åby 1:125 mfl, Vallentuna socken och kommun, Uppland*. Stockholms läns museum Rapport 2004:34.
- Sillén, Peter. 2006. Sillén, P. & Grusmark, C.: *Lämningar från stenålder till efterreformatorisk tid i centrala Vallentuna. Uppland, Vallentuna socken, Vallentuna-Åby 1:94, RAÄ 94, RAÄ 521-523 och RAÄ 527*. Riksantikvarieämbetet UV Mitt, Rapport 2006:8.
- Sjösvärd, Lars. 1988. (Otryckt) Rapport. Provundersökning. Uppland, Vallentuna, Åby 1:99 m fl.

Kartmaterial

- Ekonomiska kartan, 11I0f Vallentuna
- Storskifteskarta, Åby nr 1. Akt LMS A112-46:1